

Zimányi Árpád szerk.

A tudományoktól a művészetekig (Asztalos Anikó)

Az Eszterházy Károly Főiskola Bölcsészettudományi Karának válogatott tanulmánygyűjteménye a Magyar Tudomány Ünnepe 2014-es előadásából

LÍCEUM KIADÓ. EGER. 2015. 234 OLDAL

Tudományról és művészetről egy kötetben

A *tudományoktól a művészetekig* című kötet az Eszterházy Károly Főiskola által a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából 2014-ben szervezett rendezvényen elhangzott előadások válogatott gyűjteménye. Az eseményhez kapcsolódó központi rendezvény a Selye János Egyetem Tanárképző Karának segítségével valósult meg. A két kar közötti együttműködés kezdete a szlovákiai magyar egyetem megalakulásához köthető (2004). A közös munka azóta is számos tudományos tevékenységben valósul meg, így például: az oktatásban, a doktori iskolában és az államvizsgán való részvételben, az oktatói Erasmus-programokban, a publikálási lehetőségben stb. A kötet szerkesztője

Zimányi Árpád, az Eszterházy Károly Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékének tanszékvezető főiskolai tanára. A tanulmánykötet két fő részre osztható: az első egység a tankönyvek szakmaiságával, módszertani kérdéseivel foglalkozik, a második részben megjelennek további tudományterületek is, így például az irodalom és a művészetek.

A *Tankönyvek szakmaisága, módszertani kérdései* című egység Takács Edit *A tankönyvi szövegek típusai és ezek megjelenései az egyes tankönyvtípusokban* című tanulmányával (10–22) kezdődik. Az írásban a tankönyvi szöveg szövegtípusának történeti áttekintését követően a klasszikus tankönyvi szövegek típusainak a bemutatása olvasható. A szövegértés és az olvasástanítás modelljeként megjelenik a BaCuLit modell, amely az olvasási nehézségekkel küzdő tizenévesek fejlesztését célozza meg. Ennek középpontjában a tanulók olvasási szokásainak és a különböző szövegek szövegértési stratégiájának a fejlesztése áll. Végül a tanulmány árnyalja a tankönyvek szerepét a digitális kultúrában is.

Domonkosi Ágnes írása, *A szociolingvisztika szemlélete a kísérleti magyar nyelvi tankönyvekben* (23–35) rámutat arra, hogy az ötödik, a hatodik, a kilencedik és a tizedik osztályos kísérleti tankönyvek anyaga – a szociolingvisztika eredményeinek és szemléletmódjának a megjelenése szempontjából – csak kismértékben tekinthető előrelépésnek az eddigi gyakorlathoz képest. Pozitív elmozdulást jelentenek viszont a sokszínű gyakorlatok, amelyeknek nem a hibajavítások állnak a középpontjában. Olyan feladatok is megjelennek azonban, amelyek a valós nyelvi tapasztalatokat figyelmen kívül hagyják. A tankönyvekre jellemző, hogy sztenderd, homogenizáló ideológiát követnek, és a nyelvjárások értékének hangsúlyozása mellett bizonyos nyelvjárási alakváltozatokat hibásnak minősítenek.

Kurtán Zsuzsa *Értelmező magyarázatok vizsgálata tankönyvekben* című tanulmányában (36–46) négy nyelvtankönyv vizsgálatával elemzi a magyarázatok nyelvezetét. Bemutatja azokat a nyelvészeti, pedagógiai modelleket, elméleteket és felfogásokat (funkcionális, pragmatikai kutatások, szövegnyelvészet, retorikai struktúraelmélet), amelyek a vizsgálat keretét szolgálják. Az írás ezt követően olyan szlovákiai és magyarországi tankönyvi példákat sorol fel, amelyek a szociolingvisztikai témakörhöz kapcsolódnak, és segíthetik az értelmezői magyarázatokat is. A vizsgálat alapján megfogalmaz olyan szempontokat, amelyek szerint a tankönyvi magyarázatok a tanulási folyamatot támogathatják, ilyen például a fogalmak, az ismeretek értelmező magyarázatának fokozottabb mértékű tervezése, a tudományos háttér alapján kiválasztott keret és a nyelvalakító tevékenységek tudatosítása, valamint a tanulói szükségletekhez igazodó példák felsorolása. A tanulmány rámutat arra, hogy a tankönyvi tárgyú kutatásokban együttesen hatékony megvizsgálni a szakemberek és a felhasználók által felvetett kérdéseket.

Vörös Ottónak a *Gondolatok anyanyelvi nevelésünk tartalmának korszerűségéről* (47–50) című írása középpontjában az a kérdés áll, hogy mi járul hozzá az oktatásban ahhoz, hogy a kornak megfelelő műveltségi szint elérhető legyen. Felhívja a figyelmet arra, hogy az utóbbi időben jelentős szemléletváltás történt, ennek következtében a tankönyvek szellemisége a nyelvhasználatot állítja a középpontba. A tanulmány árnyalja azt a törekvést, hogy a szövegértés fejlesztése nem kizárólag a magyar nyelvi órák feladata, hanem más tanóra keretében is tekintettel kellene lenni rá. Ezt követően a hagyományos grammatikai tananyaggal kapcsolatban kiemeli azt, hogy szükség lenne az esetrendszer részletesebb leírására.

Simon Szabolcs *Helyzetfelmérés a magyar nyelv és irodalom tantárgyról a szlovákiai magyar tannyelvű középiskolákban, különös tekintettel a tankönyvekre* című tanulmánya (51–62) a pozsonyi Állami Pedagógiai Intézet projektje (2007) által végzett felmérés adataira támaszkodva fogalmaz meg helyzetképet a meginduló oktatási reform előtt a diákok és a tanárok szemszögéből egyaránt. Az adatok elemzéséből megállapítható például, hogy viszonylag magas azoknak a diákoknak a száma, akiknek a magyar nyelv és irodalom tantárgy tanulásával valamilyen problémájuk van. A középiskolások számára a helyesírás és az irodalmi művek elemzése jelenti a legnagyobb gondot. A további elemzések sorából kitűnik a tanár adatközlők véleménye arról, hogy az órán alkalmazott módszerek képesek

leginkább befolyásolni a tanulók tantárgy iránti érdeklődését. A módszer mellett azonban a tankönyv minősége is meghatározó tényező.

Lőrincz Gábor írása, *A kisebbségi nyelvhasználat jellegzetességeinek megjelenése a szlovákiai magyar tannyelvű középiskolák tankönyveiben* (63–71) felhívja a figyelmet a tankönyvi szövegek jelentőségére mind a diákok, mind a tanárok szempontjából. A tanulmány rámutat arra a lényeges szempontra, hogy a kisebbségi nyelvhasználat területi és állami vonatkozásaival kapcsolatos tananyagrészeknek milyen a szakmaisága, hiszen később ehhez képest határozzák meg a tanulók a saját anyanyelvváltozatukat. Az elméleti alapvetéseket követően a szlovákiai magyar alapiskolai nyelvtankönyvek elemzésére került sor. Összegzésként elmondható, hogy a tankönyvekben a kisebbségi nyelvhasználattal kapcsolatos ismeretek csak közvetve jelennek meg, ezért sok esetben a magyartanár szakmai felkészültségén múlik, hogy miképpen árnyalja ezt a témakört.

Misad Katalin *A kétnyelvűség aspektusának vizsgálata a szlovákiai magyar tannyelvű középiskolák anyanyelvtankönyveiben* című munkájának (72–83) bevezetőjében megfogalmazza, hogy a szlovákiai magyar anyanyelvtankönyvek azt sugallják, hogy a tanulók által elsajátított magyar nyelv nem különbözik az anyaországi beszélők nyelvhasználatától. A középpontban álló vizsgálat fő kérdése az, hogy tartalmazzák-e az új középiskolai anyanyelvtankönyvek a kétnyelvűség aspektusát, és ha igen, akkor milyen szemléletet követve jelennek meg a kapcsolódó jelenségek. Négy tankönyv elemzésének eredményeként a szerző megfogalmazza, hogy a szlovákiai magyar nyelvű közoktatás a kétnyelvűségi forma kialakításában kevésbé éri el a célját. Rámutat azokra az okokra is, amelyek ennek a háttérben állhatnak, így például oktatáspolitikai, szakmai, személyi okokra és a tankönyvek hiányára is.

Czetter Ibolya *Stílusról, stilisztikáról a kísérleti tankönyvekben* című írása (84–95) a tankönyvfejlesztés koncepcionális háttérének a bemutatását követően a tizedik osztályos kísérleti tankönyv stilisztikáról szóló fejezetét elemzi. A felépítést, a szemléletet és a beszédmódot bemutatva megállapítja, hogy a könyv újszerű, igyekszik megfelelni a korszerűség elvárásainak, módszertanilag előremutató, a kompetenciafejlesztésre és a kooperatív munkára helyezi a hangsúlyt. A kognitív funkcionális stilisztikakutatás legújabb eredményeinek hatása azonban kevésbé érződik a tananyagon. Pozitívumként értékelendő, hogy a kommunikációs fejezetben a tanulók a mindennapi élethez szükséges helyzetek megoldásaival ismerkedhetnek meg, így például az állásinterjú szituációjával. A későbbi részben megjelenő stílusrétegekhez tartozó műfajok gyakoroltatása azonban ötletszerű. A további megjegyzéseket követően a szerző megállapítja, hogy a tankönyv akkor lenne alkalmas a középiskolai ismeretek hatékony tanítására, ha a szaktudományosság szempontjait szem előtt tartva lehetőség lenne a tankönyv kipróbálására és a tapasztalatok alapján a hibák kijavítására.

Lőrincz Julianna *A stilisztikai terminológia a szlovákiai magyar tankönyvekben* című tanulmánya (96–103) a stilisztikai terminológiahasználatot, a stilisztikai definíciók megalkotásának a szakszerűségét állítja a középpontba. A bemutatott vizsgálat az új szlovákiai magyar középiskolai 4. osztályos gimnáziumok és szakközépiskolák, valamint az 1–3. osztályos szakmunkásképző iskolák számára készült tankönyveket elemzi. Összegzésként megállapítható, hogy a 4. osztályos tankönyv anyaga kapcsolódik a korábbi években tanult elméleti ismeretekhez, így már az érettségire való felkészülésben

is segítség lehet. A tankönyvben kimutatható a funkcionalitás elve, hiányosak azonban a szóképek meghatározására irányuló tankönyvi szövegrészek, valamint a hasonlat megkülönböztetése a szóképektől. A szakmunkásképzős tanulóknak készült könyvben a stilisztikai egységek sűrítettebben jelennek meg, és kapcsolatban vannak az előző években megtanultakkal is.

Eőry Vilma *A szövegérthetőségről szlovákiai magyar nyelvű történelemkönyvek kapcsán* című írása (104–109) a szlovákiai magyar nyelvű történelemkönyvek szövegtani elemzését, a szöveg és a kontextus pragmatikai kapcsolatát vizsgálja. A tankönyvi szöveg, illetve egy kiválasztott szövegrészlet bemutatása által kísérletet tesz arra, hogy megfogalmazza a szöveg várható hatását a magyar anyanyelvű tanulóira. Mindezek alapján egy olyan magyar szempontú történelemkönyv bevezetésére tesz javaslatot, amely rámutatna a magyar és a szlovákiai magyar történelemkönyvekben lévő magyartörténelem-kép közötti legfőbb különbségekre.

Kusper Judit *Fogalmak, korpusz és kánon a kísérleti tankönyvekben* című tanulmánya (110–116) az ötödik és a hatodik osztályosok számára készült kísérleti irodalomkönyveket elemzi a materiális és az értelmezési kánon felől. A könyvekben megjelenő korpusz kapcsán szembetűnő és dicsérendő elv, hogy a megszokott klasszikusok mellett kortárs művek is megjelennek. Az írás felveti azonban azokat a problémákat is, amelyek az elemzett tankönyvekben megjelenő fogalmak pontosságát érintik. Így a népmese, a műmese, a szabadversek, az allegória definíciójának problematikusságára is ráirányítja a figyelmet. Összegzésként megállapítható, hogy a tankönyvi szövegekben a fogalmak leírásakor célszerű figyelni a részletekre. Nagyban segítené a tanulási folyamatot, ha az ifjú olvasó állna a tankönyvi szöveg középpontjában.

Lőrincz Bitter Denisa *Elérhetetlen tankönyvek? (Segédanyagok a magyar mint idegen nyelv tanításához)* című tanulmányának (117–126) tárgya a magyar mint idegen nyelv tanítását és tanulását támogató tankönyvek és weboldalak elérhetősége. Az írás érinti továbbá a nem intézményes keretek között tanuló diákok véleményének az összegzését arról, hogy a rendelkezésre álló források közül melyek érhetőek el számukra, vagy melyeket tartják hasznosnak. A kutatás 6 angol anyanyelvű adatközlővel történő kérdőíves vizsgálatot mutat be. Az eredmények alapján elmondható, hogy az adatközlők átlagosan csak 1-2 tankönyvet és ugyanennyi weboldalt ismernek. További kutatások szükségesek például ahhoz, hogy kiderüljön, az angol vagy a magyar nyelvű keresés találatai effektívebbek-e.

Pecsora Krisztina *Tankönyvi problémák Ukrajnában. A hivatalos angoltankönyv-sorozat buktatói* című írásában (127–136) két olyan angol tankönyvet elemez Matthews (1985) szempontrendszer alapján, amelyet a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban használnak az 5. és a 6. osztályban. Megállapítja többek között, hogy a kommunikatív nyelvtanítás módszere érvényesül mindkét könyvben, és a felépítésük is hasonló jellegű, így például a tankönyvek a könnyebb feladatoktól haladnak a nehezebbek felé. Egyik tankönyv sem foglalkozik azonban arányosan a készségfejlesztéssel, amelyek közül a hallásértés a leginkább elhanyagolt terület. A további elemzési eredmények bemutatását követően a szerző megállapítja, hogy tanácsos lenne, ha a tankönyvek a lineáris és a ciklikus jelleget ötvöznék, mert ez biztosíthatja a tanuló és a tanár sikerességét egyaránt.

A tanulmánykötet második részét Budai László *A tudatosítás szerepe az idegennyelv-oktatásban* című írása (139–162) vezeti be. A tanulmány a tudatosítás fogalmát tanári és tanulói oldalról is körbejárja. Kiemeli, hogy a legfontosabb feladat a diákokat megtanítani arra, hogyan kell idegen nyelvet tanulni. Ezt követően különböző nyelvi (főként angol–magyar) példákon keresztül mutatja be a lexikai kontrasztok és a nyelvtani anyag tudatosításának a lehetőségeit, valamint a nyelvek legsajátosabb jellemzőit. A tudatosítás eredményeként azt a fajta tanulói tudatosságot jelöli meg, amely el tud szakadni az idegen nyelvről tanultaktól, és így az automatizált nyelvi képességet ki tudja egészíteni, ha a beszélőnek igényesebb nyelvi teljesítményt kell nyújtania, főként írásban.

Kusper Judit a *Történelem, történelmi regény, narratíva* című tanulmányában (163–171) Gárdonyi Géza három ismert regényének (az *Egri csillagoknak*, *A láthatatlan emberek* és az *Isten rabjainak*) műfaji besorolási kérdését tárgyalja. Megállapítja, hogy a műfaji kérdésre elsősorban poétikai válasz adható, ugyanis a történelmi regény nem merülhet ki a múltra irányultság és a reprezentáció jelenségében. A regény befogadásának középpontjában az a kérdés áll, hogy milyen valóságot/múltat képes a befogadó létrehozni a szöveg által felkínált lehetőségek segítségével.

Ködöböcz Gábor *Kiss Benedek költői pályakezdése* című tanulmányában (172–184) elsőként a poéta Kileneczek költőcsoportban (tagjai: Győri László, Kiss Benedek, Konczek József, Kovács István, Mezey Katalin, Oláh János, Péntek Imre, Rózsa Endre, Utassy József) való megjelenését tárgyalja. Majd a költő kimagasló verseiről (*Cavatina*; *Kettőző madrigál*; *Dobog az eső*, *Békarikató*, *Őszök lámpája*, *békéje*, *Örök betlehem*, *Vérágancs-szarvas*, *Hivogató*) tesz említést. Kiss Benedek a hatvanas évek közepétől rendszeresen publikált az *Új Írás*, az *Alföld*, a *Kortárs*, az *Élet és Irodalom*, a *Tiszatáj* és a *Napjaink* című folyóiratokban. A pályakezdés bemutatásakor a különböző poétikai hatások is megjelennek, így az örök klasszikusok: Petőfi, Ady, József Attila, valamint olyan kortárs mesterek hatásai is, mint Juhász Ferenc, majd Nagy László. 1970-ben jelent meg a poéta természetközeli szemléletét mutató *Gazdátlan évszak* című kötete, amely nagyon tudatos, pontos szerkesztésre vall, és műfaji, hangnembeli, valamint tematikai változatosság jellemzi.

Szentesi Zsolt *Nyelvművész az önhivatkozások szorításában* című írása (185–191) a három és fél évtizede Németországban élő, magyarul publikáló Farkas Pétert mutatja be. Az életmű első három darabját a szerző feltette a honlapjára, ott érhetők el. Első nyomtatásban megjelent műve a *Háló*, amely meglehetősen nehezen olvasható és értelmezhető alkotás, különféle ötletek, benyomások, víziók, élmények, érzületek követik egymást. A második, nyomtatásban megjelent kötete, a *Törlesztés* 2004-ben látott napvilágot. Különlegessége, hogy különféle olvasáskombinációs lehetőségeket kínálva megy szembe a tradicionális jellegű műolvasással. Farkas Péter legjelentősebb alkotása a *Nyolc perc* (2007), amely egy öreg házaspár mindennapjait tárja fel életüknek utolsó szakaszában. A mű nemcsak együttérzést vált ki az olvasóból, hanem bemutatja azt is, hogyan lehet felülemelkedni a kilátástalannak tűnő helyzeteken. Farkas Péter kiemelkedő alkotása, a *Kreatúra* (2009) három kisregényre oszlik, amelyekben a lét kiüresedettsége áll a középpontban. A 2011-es *Johanna (Cold song)* a távoli múltba, a 16. századba tekint vissza, míg a 2013-as *Nehéz esők (Hard rain)* című műre a metatextuális és poli- vagy intermediális szövegkonstrukció jellemző.

Erőss István *Efemer szobrászat* című írása (192–203) elsőként bemutatja azt a folyamatot, amely az ezredfordulóra lehetővé tette a múltékony anyagok használatát a szobrászatban. Ennek eredményeként a kilencvenes évekre növekedett azoknak az alkotóknak a száma, akik a természettel való harmónia újratemtésére töreksenek. Így különböző természeti anyagokat, tárgyakat, energiákat, helyszíneket alkalmaznak az alkotásban, amely a munka eredményeként olyan „jellé” lényegül át, amely az adott táj egyedi jellegét erősíti.

Molnár Szabolcs *„Mesterszónak okos formálása”*. *Zenei terminológia, vita és karaktergyilkosság, 1831–1832* című tanulmányának (204–214) tárgya az a zeneelméleti szakterminológiai vita, amelyet a *Közhasznú esmeretek tára* első kötetének zenei szócikkei váltottak ki. Az írás Dömény Sándor kritikáját mutatja be.

Zimányi Árpád *Változó nyelv – változó helyesírás* című írása (215–221) a helyesírás és a nyelvhasználat folyamatos változásának leírását követően ismerteti az új helyesírási szabályzat (AkH. 12. kiadás, 2015) előzményeit, előkészítési munkálatait. A tanulmány a továbbiakban bemutatja a legjelentősebb változtatásokat, így például: a fogalmazás pontosítását, bizonyos szabályok enyhítését, a szabálypontok bővítését, kiegészítését. A konkrét példák részletezését követően megállapítja, hogy a szabályzati rész kevésbé változott, a szójegyzék azonban jelentős mértékben megújult. Összegzésként javasolható, hogy az új szabályzat megjelenését követően időt kellene kapniuk az írással hivatásszerűen foglalkozóknak, valamint az iskoláknak is, hogy megfelelően tudják alkalmazni az új szabályokat. Továbbá felmerültek olyan igények, hogy készüljön egy egyszerűsített iskolai kiadvány, valamint egy olyan, amelyet a kiadók és a szerkesztőségek tudnak használni.

Domonkosi Ágnes *The functions of liotes* (222–227) című angol nyelvű tanulmányának középpontjában a *liotész* nevű alakzat áll, amely valamely fogalmat vagy tényállást ellentétének a tagadásával fejez ki, azzal a céllal, hogy nyomatékosítsa, kiemelje, enyhítse vagy kicsinyítse a fogalmat. Az írás különböző példákon keresztül rávilágít arra, hogy a *liotész* fogalma a szemantikai-pragmatikai megközelítés szerint olyan társalgási implikaturaként értelmezhető, amely különböző minőségek kifejezésére alkalmas. A tanulmánykötet Peterecz Zoltán angol nyelvű recenzióival záródik (228–234), amelyeket Halina Parafianowicz és Kádár Katalin 2013-ban megjelent műveiről írt.

A kötet címe is rámutat arra, hogy a tudományok és a művészetek iránt érdeklődők számára készült ez a kiadvány. Ajánlható azoknak a főiskolai, egyetemi tanároknak és hallgatóknak egyaránt, akik tájékozódni szeretnének a tankönyvkutatás és a művészetek aktuális kérdéseiről, eredményeiről. Emellett a pályakezdő és a gyakorló pedagógusok is haszonnal forgathatják ezt a kötetet.

Irodalom

A magyar helyesírás szabályai. Tizenkettedik kiadás. 2015. Akadémiai Kiadó. Budapest.

Kádár Lynn, Katalin (ed.) 2013. *The Inauguration of „Organized Political Warfare”: Cold War Organizations Sponsored by the National committee for a Free Europe/Free Europe Committee.*

Helena History Press, LLC. Saint Helena, CA.

Matthews, Alan 1985. Choosing the best available textbook. In: Matthews, Alan –Spratt, Mary – Dangerfield, Les (eds.). *At the chalkface.* Nelson. Edinburgh. 202–206.

Parafianowicz, Halina 2013. *Polish Perspectives on American History: Insights, Interpretations, Revisions.* University of Białystok. Białystok.

Asztalos, Anikó: On science and art in one volume

Az írás szerzőjéről

Asztalos Anikó

magyar nyelv és irodalom szakos tanár
Budaörsi Herman Ottó Általános Iskola

aniko880916[kukac]gmail.com